

механізм здійснення народного самоврядування на місцевому рівні. Проголошені в Конституції України права і свободи громадян проявляти свою волю на місцевому референдумі, а також норми Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є юридичною фікцією. При підготовці нового закону про місцевий референдум варто врахувати досвід зарубіжних країн і унеможливити проведення референдумів, які несуть загрози територіальній цілісності країни

Список використаних джерел

1. В Украине стало невозможно провести местный референдум // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aif.ua/politic/ukraine/1107434>
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
3. Матвеева Т. Референдум – образ жизни швейцарцев / Т. Матвеева // Международная жизнь. – 1995. – № 5. – С. 86-91.
4. Погорілко В. Ф. Референдум в Україні : історія та сучасність / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко: [Монографія.] – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
5. Референдум в Германии: глас народа или дань популизму // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dw.com/ru/референдум-в-Германии-глас-народа-или-дань-популизму/a-1558153.

*Дмитренко Степан Петрович, к. політ. н., доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЯВІВ

Політичний протест від початку його дослідження та концептуалізації у політичній науці і до сьогодні залишається складним, суперечливим та багатовимірним явищем з широким спектром форм реалізації на загальнонаціональному та регіональному рівнях. Попри значну кількість ґрунтовних політологічних, соціологічних, філософських, культурологічних та інших досліджень, присвячених протесту, дотепер залишаються дискусійними форми його прояву та здійснення, технології реалізації, мотиви, ефективність, та, зрештою, оцінка його справжньої (конструктивної чи деструктивної) ролі у політиці. З огляду на це теоретичне уточнення та поглиблення дослідження цього явища не втрачає своєї важливості, а суперечлива політична практика в сучасній Україні актуалізує потребу всебічного вивчення вітчизняних протестних процесів.

Загальну теоретичну основу дослідження феномену політичного протесту у політичній науці склали роботи зарубіжних учених Ш. Айзенштадта, Т. Гара, С. Терроу, Дж. Дженкінса, Б. Кландермаса, Ч. Тіллі, Т. Скокпол, Т. Жиро та ін. У вітчизняній політичній науці у рамках дослідження проблематики політичної участі, політичної боротьби та вивчення сучасних суспільних та політичних процесів проблематика політичного протесту піднімається Н. Ротар, І. Побочиєм, Є. Лисеєнко, О. Максимовою.

Отже, спираючись на значний теоретичний доробок у дослідженні політичних протестів, маємо на меті окреслити тенденції загальнонаціонального протестного руху в Україні та його регіональні особливості.

Протест політичний (лат. *protestor* – публічно доводити, грец. – політика) – вид політичної участі, що виражається у негативному ставленні до політичної системи в цілому або до її окремих елементів, норм, цінностей у відкритій, демонстративній формі [2, с. 557]. Політична участь має широкий спектр форм прояву, які відрізняються не лише мірою усвідомленості, а й масштабністю, легальністю та іншими ознаками. За критерієм легальності зазвичай виділяють конвенціональні та неконвенціональні форми політичної участі.

Конвенціональна участь – це поведінка, яка використовує законні форми політичної участі або ті, що відповідають загальноприйнятим у конкретному суспільстві нормам впливу на владу. Вона об'єктивно орієнтована на досягнення різних завдань, що найбільш яскраво проявляється через участь у виборах. Вони дозволяють обмежити прояв небезпечних для політичної системи форм масової активності, спрямувати їх в регульоване русло, дати можливість невдоволеним політикою уряду громадянам виразити свій протест, голосуючи за альтернативні політичні сили, пропозиції, проекти. Інша ж частина громадян завдяки виборам може продемонструвати підтримку урядовому курсу.

Неконвенціональна участь – це поведінка, яка використовує незаконні або такі, що суперечать загальноприйнятим політичним нормам форми та засоби. Вона проявляється у різних формах прямого чи непрямого протесту. До подібних акцій громадяни вдаються у тих випадках, коли відсутні законні канали вираження їх інтересів, або законодавчо врегульовані чи традиційні форми участі виявляються неефективними, а відчуття недовіри до політичної системи чи її представників зберігається у прихильників опозиційних політичних сил чи поглядів. Неконвенційна поведінка має ненасильницькі і насильницькі форми. Не зважаючи на те, що ненасильницькі дії можуть здійснюватися з порушенням діючого законодавства, вони не несуть прямої загрози суспільному порядку. Це мітинги і марші протесту проти певних дій влади, пікети, сидячі страйки у громадських місцях чи під вікнами урядових будівель, перекриття транспортних магістралей, популярні сьогодні флеш моби. До цієї форми відносять також такі акції «громадянської непокори» як свідому відмову підпорядковуватися законам (наприклад, відмова від сплати

податків), проведення несанкціонованих акцій протесту, зниження будь-якої ділової активності та ін.

Далеко не всі акції протесту досягають результату, більше того, вони можуть перерости у форми конфронтації з використанням насильства. Неконвенціональні насильницькі форми участі охоплюють спектр дій від масових безпорядків і псування майна до тероризму.

До основних причин, які спричиняють вірогідність масових акцій протесту, на думку політологів та соціологів, можна віднести такі:

- високий рівень незадоволення населення умовами життя (насамперед – матеріально-економічними);
- посилення недовіри до офіційних структур влади й політичних лідерів;
- низький рівень політичної залученості (участі) населення до легітимних форм громадянсько-політичного життя (членство в партіях, громадсько-політичних рухах, асоціаціях, участь у виборах, доступні контакти з представниками влади тощо);
- низький рівень політичної ефективності – відчуття людиною можливості здійснення впливу законним (легітимним) шляхом на соціальні процеси і політичні рішення, що зачіпають його безпосередні інтереси [1, с. 42].

Політичні процеси в Україні останніх років – це складний комплекс взаємовідносин в усіх сферах її суспільного життя. Розглядаючи факти масових політичних протестів як одну з форм відображення взаємодії влади та суспільства, особливу увагу варто звернути на соціальні і технологічні аспекти вітчизняного протестного руху. У цьому контексті цілком правомірною є пропозиція багатьох українських учених розглядати протестний рух не як процес зростання активної громадянської позиції, а як комплексну сукупність суперечливих і конфронтаційних процесів стимулювання громадянської активності мешканців країни.

На сьогодні виділяють два етапи політичного загальнонаціонального протестного руху: 1989-1991 рр. та 2000-2004 рр. Але у контексті останніх подій в Україні долучаємося до пропозиції українських учених розглядати події, пов'язані з посиленням та радикалізацією політичних протестів останніх років, як третій етап загальнонаціонального протестного руху, починаючи з 2010 р. Політична практика цього періоду та соціологічні дослідження політичних протестів та протестного потенціалу показують, що події на київському Майдані 2013 р. мали свою основу у зростанні політичних протестів на регіональному рівні (поряд із соціальними протестними діями), починаючи з виборчої кампанії 2010 р. Так, автори дослідження «Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2012 р.», вказують: «У 2012 році ми зафіксували 3636 протестних подій, що є рекордною кількістю протестів за останні три роки. Порівняно з 2011 роком (2727 подій) відбулося зростання на 60% [3, с. 13]. Дослідники констатують, що серед інших видів протестних рухів політичні протести мали тенденцію до збільшення і становили: у 2010 р. – 15% від загальної кількості протестних дій, у 2011 р. – 25%, і в 2012 р. – 34%.

Вітчизняні учені зазначають, що загальнонаціональні протестні рухи в Україні новітньої доби вказували на наростання в суспільстві мотивації до соціально-політичних змін, до творення нової моделі політичних, суспільних, культурних та політико-культурних відносин. Основною тенденцією першого (1989-1991) періоду загальнонаціональних протестних дій вважають боротьбу національно-демократичних сил за проголошення державного суверенітету та незалежного статусу України. А вже на початку XXI сторіччя (2000-2004) важливе значення набували ствердження та функціонування демократичних засад політичної системи, впровадження нових механізмів державного та політичного управління, творення модерної політичної нації, низки інших загальнонаціональних завдань економічного та соціального характеру.

Незважаючи на те, що обидва періоди показали як спільні, так і відмінні, специфічні форми та технології своєї організації, проведення та досягнення поставлених (чи стихійно сформованих) завдань, багато українських учених пропонують виділяти в них декілька етапів.

Український дослідник О.Федоренко на першому етапі протестного руху виділяє засудження певною частиною громадян конкретних негативних дій правлячого владного угруповання. У суспільстві виникають різні протестні групи, які законодавчо врегульованими чи радикальними способами реагують на конкретні, спричинені існуючою системою влади процеси і події. На наступному етапі концентрується критична маса громадян та активізується їх протестна діяльність у альтернативних до існуючого владного режиму організаціях чи політичних партіях. У ході цього етапу відбувається підвищення рівня готовності громадян до участі в суспільно-політичній діяльності. Третій етап характеризується досягненням консенсусу переважною більшістю громадян, яка покладає на себе відповідальність за результативну діяльність усіх політичних інститутів – зокрема Президента, Верховної Ради, політичних партій – щодо змін в інституційній сфері політичної системи. Тут маємо зазначити, що, на нашу думку, такий консенсус може й не виникнути або не буде досягнутий переважною більшістю громадян. Він можливий скоріше на рівні політично і соціально активних громадян, але для більшості суспільства, яка є доволі інертною, подібні консенсусні рішення можливі у більш довгостроковій перспективі та за умови підвищення рівня політичної культури та громадянської активності і відповідальності.

Тож у підсумку маємо звернути увагу на таке:

Досвід усіх трьох етапів загальнонаціонального протестного руху в Україні (на відміну від регіональних політичних протестів, де гучних результатів чи ефективних дій не багато) був успішним. Ці рухи фіксували існування мотивації у значної частини суспільства до участі в радикальних і глибинних трансформаціях суспільних і політичних структур. Результатом політичної протестної боротьби ставало (нехай і в неповній мірі) досягнення поставленої мети кожною з груп учасників протесту. Це вказує їх організаторам та учасникам на результативність цієї форми боротьби, її ефективність у відстоюванні своїх інтересів та визначає її як найбільш дієву форму реального

тиску на політичну владу. Тому такий спосіб політичної участі залишається популярним в Україні, а заклики до наступних «майданів» не зникають з політичного лексикону.

У цьому контексті не слід забувати досвід третього етапу загальнонаціональних політичних протестів, коли їх політичні лідери стали такими вимушено (як своєрідний компроміс між опозиційною, на той час, елітою і активною частиною суспільства, оскільки інших представників у своїх надрах протестний рух тоді ще не виділив, а існуючим опозиціонерам – не дуже довіряв). Однак сьогодні «Правий сектор» як поки що перша політична партія та згуртована воєнізована організація, що виникла з надр політичних протестів 2013 р., вже існує і налічує й бійців, й політиків. Які їх політичні та соціальні перспективи – покаже час та їх дії, але сам факт створення таких структур – нове для України явище у політичному процесі.

Поряд з формуванням політичного крила політичного протестного руху цікавим суспільним явищем залишається український волонтерський рух, який, можливо, після внутрішньої структуризації та громадського оформлення виведе на політичну арену нові політичні проекти чи конкретних політиків, у першу чергу регіонального рівня. Ця тенденція ще довго залишиться актуальною, оскільки на тлі низької довіри до існуючої влади, що показали останні вибори до місцевих органів влади, рівень суспільних симпатій до волонтерів зберігається високим, а отже може дати поштовх до успішних політичних чи громадських проектів.

Список використаних джерел

1. Панина Н.В. Готовность населения к различным формам социального протеста [Текст] / Н.В. Панина // Политическая культура населения Украины: Результаты социол. исслед. – К. : Наук. думка, 1993. – 135 с.

2. Політичний протест // Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / [За наук. ред. д-ра політ. н. Н.М. Хоми, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін.]. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с

3. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2012 р. / [За ред. В. Іщенко]. – К.: Центр дослідження суспільства, 2013. – 88 с.

Згурська Валентина Леонідівна, к. політ. н., доцент,

Київський національний університет будівництва і архітектури

МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Європейська хартія місцевого самоврядування закріплює право на співпрацю між територіальними громадами, яке вони можуть реалізувати шляхом спільної діяльності або спільного використання ресурсів. Таке співробітництво має позитивний вплив не лише на підвищення спроможності органів місцевого самоврядування, а й закладає надійний фундамент для